

ЖАНР МОВЛЕННЯ ПРОХАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Мирослава Баліцька

Львівський національний університет імені Івана Франка

Проаналізовано жанр мовлення прохання, його мовне наповнення, можливі варіанти, особливості вивчення в іншомовній аудиторії.

Ключові слова: висловлювання, усне мовлення, жанри мовлення, прохання, інтенція, дієслова із семантикою основної дії.

Викладання української мови як іноземної передбачає не тільки вироблення навичок правильного слововживання, що, безперечно, є дуже важливим, а й формування у студентів-іноземців комунікативної компетенції, під якою розуміємо усвідомлену участь в усному чи письмовому спілкуванні.

„Одиниці мовлення співвіднесені з конкретною ситуацією спілкування, – констатує Л. Селіверстова. – На відміну від змісту навчання української мови як рідної, коли вивчають систему мови, зміст навчання української мови як іноземної потрібно починати з навчання мовлення, тобто слід навчати розуміння, повторення почутого, творення елементарних мовленнєвих висловів, зумовлених ситуацією спілкування... Сучасна лінгвістика визначає мову як соціально значущий код і правила його функціонування, що закріплені у свідомості людей” [3: 10].

Тут доречно буде згадати вчення М. Бахтіна про жанри мовлення, згідно з яким використання мови відбувається в формі одиничних конкретних висловлювань (усних і письмових) учасників тієї чи іншої сфери людської діяльності. Ці висловлювання відображають специфічні умови і цілі кожної такої сфери не тільки своїм змістом (тематичним) і мовним стилем, тобто відбором словникових, фразеологічних і граматичних засобів мови, але передусім своєю композиційною побудовою. „Усі ці три моменти – тематичний зміст, стиль і композиційна побудова – нерозривно пов'язані в цілому висловлювання і однаково визначаються специфікою цієї сфери спілкування. Кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера використання (застосування) мови виробляє свої *відносно стійкі типи* таких висловлювань, які ми і називаємо *жанрами мовлення*” [1: 237].

Дослідник зазначає, що вивчення природи висловлювання і різноманітності жанрових форм висловлювань у різних сферах людської діяльності має величезне значення для майже всіх галузей лінгвістики. Адже мова входить у життя через конкретні висловлювання (які її реалізують), через конкретні висловлювання і життя входить у мову [1: 240].

„Ми розмовляємо, – пише далі М. Бахтін, – тільки певними мовленнєвими жанрами, тобто всі наші висловлювання володіють певними і відносно стійкими типовими *формами побудови цілого*. Ми володіємо багатим репертуаром усних (і письмових)

жанрів мовлення. *Практично* ми впевнено й уміло користуємося ними, але *теоретично* ми можемо й не знати про їхнє існування” [1: 257].

Навіть у вільному і невимушеному спілкуванні, за М. Бахтіним, ми вливаємо наше мовлення у певні жанрові форми... жанри мовлення дані нам майже так само, як дана нам рідна мова, якою ми вільно володіємо ще до теоретичного вивчення граматики [1: 257].

М.Бахтін порівнює жанри мовлення із формами мови, і перші, на його думку, більш мінливі, гнучкіші, пластичніші, але, незважаючи на це, для мовця вони мають нормативне значення, він їх не творить, а відтворює [1: 260].

На жаль, на сучасному етапі методика вивчення української мови як іноземної не використовує, принаймні в понятійному апараті, теорії жанрів мовлення, незважаючи на особливу популярність останньої. У російському ж мовознавстві теорію М. Бахтіна активно залучають на всіх етапах вивчення російської як іноземної.

У цій статті ми розглянемо один із первинних жанрів мовлення – прохання, звернемо увагу на особливості його вивчення в іноземній аудиторії.

Прохання, як відомо, одне з характерних явищ соціальної взаємодії людей. Для його здійснення обов’язковою є наявність двох сторін: тієї, яка просить, і тієї, до якої звернене прохання. Мовне оформлення цього жанру залежить від співрозмовників – їхньої національності, освіти, віку, належності до соціальної групи. Успішність / неуспішність – від правильно вибраної комунікативної стратегії, належного мовного оформлення.

М.Федосюк зазначає, що під час спілкування мовці можуть впливати на знання, емоції і поведінку співрозмовників, що, відповідно, зумовлює інформативні, емотивні та імперативні різновиди жанрів мовлення [4: 107]. Прохання з погляду комунікативної мети належить до імперативних жанрів мовлення, тобто до таких, які впливають на поведінку співрозмовника. Водночас, прохання, як і всі жанри мовлення імперативної групи, є реплікою-стимулом, воно не вимагає наявності попередньої репліки, зате вимагає відповіді на нього: співрозмовник мусить погодитись / не погодитись виконати якусь дію.

Адресант, звертаючись із проханням до адресата, має бути впевнений у можливості останнього задовольнити прохання, інакше воно не мало б змісту. Адресат же не зобов’язаний виконувати ту чи іншу дію, і вчинки його будуть залежати від мовної майстерності адресанта.

Важливу роль при формулюванні прохання відіграють стосунки між співрозмовниками і те, ким є для адресанта адресат: рідний / чужий; вищий / нижчий за службовим становищем, підлеглий / керівник. Також треба взяти до уваги ситуацію мовлення, міру важливості для адресанта успішної реалізації прохання, адже саме цей чинник змушує його докладати зусиль під час діалогу.

Оскільки щоденна людська комунікація неможлива без вираження прохання, то протягом століть виробилося досить багато його усталених форм, які люди у відповідні моменти відтворюють на майже підсвідомому рівні. Але для іноземця дуже важливим є зрозуміти і вивчити саме ті формули прохання, які носії мови найчастіше вживають. Іноземець не може відтворити певний жанр чужої для себе мови, він спочатку мусить цей жанр внести до свого мовного арсеналу, оволодіти ним, а лише потім відтворювати у відповідній мовленнєвій ситуації.

Виражаючи прохання, адресант вибирає найоптимальніший, на його думку, спосіб оформлення свого наміру (інтенції), зважаючи при цьому на особливості комунікативної ситуації. А оскільки типологія комунікативних ситуацій є різноманітна, адже ми звертаємося (і до нас звертаються) з проханням по кілька разів на день, то й варіантів оформлення прохання є дуже багато. І інтенція, і комунікативна ситуація, зазвичай мають інтернаціональний характер, тому в роботі з іноземцями найбільше уваги слід приділити власне мовному наповненню жанру прохання.

Насамперед іноземцеві треба пояснити, що в українській мові розрізняють слова *прошу* (відповідь на прохання) і *прошу* (звертатися з проханням, клопотатися).

Найчастіше прохання виражають за допомогою дієслова *просити* у першій або другій особі однини чи множини + дієслово, у семантиці якого, власне, і закладений зміст прохання, О.М.Мацько пропонує для нього означення “дієслово із семантикою основної дії” [2: 11]: *прошу заходити, просимо повідомити*. Прохання такого типу функціонують в офіційному і діловому мовленні. Дуже часто до таких прохань перед дієсловом *просити* у першій особі однини або множини додають частку *дуже*: *дуже вас прошу* – що свідчить про міру важливості для прохача позитивної відповіді на своє прохання.

У повсякденному спілкуванні прохання розширюється внаслідок уведення до його складу різних компонентів: особових займенників, що вказують на особу прохача і того, кого просять: *я (ми) прошу (просимо) тебе (вас)*; іменників (вказівних займенників), які уточнюють предмет прохання: *я тебе прошу, принеси мені статтю; просимо тебе, виконай це*; прислівників, які уточнюють термін виконання дії: *я прошу тебе, зроби це якнайшвидше*.

Абсолютно еквівалентними з вищенаведеними формами прохань, будуть ті, до складу яких входить вставне словосполучення *будь ласка*. Тоді прохання виражають дієсловом зі семантикою основної дії у формі наказового способу: *зачитайте, будь ласка, повідомлення*. Увічливого відтінку такій формі надає, власне, вставний компонент, водночас він пом'якшує форму наказового способу. Хоча прохання може бути оформлене і без словосполучення *будь ласка*, а лише з допомогою дієслова із семантикою основної дії у формі наказового способу. Зазвичай такі прохання функціонують між близькими людьми у побуті: *подай мені горня, увімкни телевізор, зачини вікно* – незважаючи на відсутність елемента ввічливості, такі форми вважають проханнями.

У розмовному мовленні функціонують також прохання виражені дієсловом *просити* у формі умовного способу першої/другої особи однини/множини минулого часу + дієслово-інфінітив із семантикою основної дії, а також іменники або особові займенники, що вказують на особу прохача і того, кого просять: *ми б просили вас допомогти нам; я просила б вас вислухати мене*.

Типи прохань, у яких мовець попереджує, що звертається з просьбою: *буду тебе просити не робити чого-небудь*.

Також функціонують прохальні конструкції з таким своєрідним попередженням, але вираженим за допомогою іменника *прохання* у формі 3. в. + дієслово зі семантикою основної дії: *я маю (у мене) до вас прохання: допоможіть мені у чому-небудь*.

Особливо ввічливими вважають прохання виражені так: *дозвольте Вас попросити; будьте такі ласкаві, не відмовте у проханні; зробіть мені ласку; коли Ваша ласка, якщо Вам не важко; можливо, Ви мені допоможете*.

Наведених вище форм прохання цілком достатньо, аби іноземець міг вільно почуватися в україномовному соціумі.

Важливість застосування теорії жанрів мовлення у вивченні української як іноземної переоцінити важко, адже комунікативний підхід до вивчення будь-якої мови, як рідної, так і іноземної, залишається актуальним і надалі.

-
1. *Бахтин М.М.* Проблема речевых жанров // Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
  2. *Мацько О.М.* Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К, 2001.
  3. *Селіверстова Л.* Лінгвістична та психологічна основа навчання української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: Зб. наук. праць. – Львів, 2007. – Вип. 2.
  4. *Федосюк М.Ю.* Нерешенные вопросы теории речевых жанров // Вопросы языкознания. – 1997. – № 5.

THE GENRE OF MAKING REQUESTS AS AN OBJECT FOR LEARNING WITH A FOREIGN LANGUAGE AUDIENCE

Myroslava Balits'ka

Ivan Franko National University of L'viv

This article analyses the genre of making requests including the lingual contents, possible variations, and the particularities of studying this as a foreign language audience.

Key words: Expression or saying, verbal speech, genres of speech, request, intention, verbs with the semantics of the main action.